

ละครตลก

“โดเนมบุทสุ เคียวเกง” กับพุทธศาสนาหายานของเกียวโต

| กนิษฐา มัตสุโอะ

“เคียวเกง” เป็นละครเวทีดั้งเดิมที่เน้นบทพูด และทำทางเป็นหลัก ไม่พึ่งพาอุปกรณ์หรือเครื่องมือใด ๆ บนเวที เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องใกล้ตัวของผู้คน หรือตำนานดั้งเดิม หยิบยกเอานิสัย และธาตุแท้ของคนเรามาถ่ายทอดให้ตลกขบขัน

เรียกเสียงหัวเราะจากผู้ฟังผู้แสดงจะเล่นบทหลากหลาย ตั้งแต่ขุนนาง นักรบ พระ พ่อค้า ยากง หญิงชาย และเด็ก เป็นต้น

เคียวเกง เริ่มเป็นที่แพร่หลายในฐานะละครตลกขบขัน เล่นก่อนหรือสลับกับการแสดงละคร “โน” เริ่มตั้งแต่สมัยคามาคุระเป็นต้นมา ในขณะที่ “โน” เป็นการแสดงละครเวทีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานเทพเจ้าไกลดัว เรื่องของภูติผีปีศาจ เนื้อหาออกเศร้าโศก แสดงออกผ่านท่าเดิน ท่ารำที่สง่างาม รับจังหวะกับเสียงดนตรี และเพลง ค่อนข้างเป็นนามธรรม แต่ “เคียวเกง” นั้นตรงกันข้าม เป็นการแสดงที่มีลีลา

▲ นักรบใช้ดาบสู้กับยักษ์ ทำรำตื่นเต้นไม่น้อย

▲ ยักษ์พยายามกลั่นแกล้งดวงวิญญาณที่ถูกส่งมานรก

ท่าทางที่เข้าใจง่าย เรื่องราวเป็นรูปธรรมมากกว่า เน้นกิริยาท่าทางของผู้คนที่เรียกเสียงฮาได้อย่างดี

▲ ยมบาลสวมหมวก มีอักษรคันจิประทับว่าเป็นเจ้าแผ่นดินสูงสุดบนนรก

ละครทั้งสองชนิดจึงถูกแสดงคู่กัน มาจนกลายเป็นสองสิ่งที่แยกกันไม่ได้ กระทั่งทุกวันนี้ ในอดีตถือเป็นการละเล่นของบรรดาโชกุน และไฉเมียวระดับสูง ปัจจุบันทั้ง “โน” และ “เคียวเกง” ต่างก็เป็นการแสดงละครที่จัดขึ้นตามโรงละครโนหรือตามเทศกาลสำคัญในวัดพุทธหรือศาลชินโต และในปี 2001 ยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ในฐานะสมบัติล้ำค่าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นอีกด้วย

▲ ดวงวิญญาณเอาแผ่นพับคักดีลทียักษ์ขึ้นด้านพลวงยักษ์ รอดพ้นการถูกกลืนแก่งได้

ผู้เขียนมีโอกาสชมละคร “เคียวเกง” ทั้งที่คันการแสดงกับละคร “โน” และการแสดงเดี่ยว ๆ มาหลายครั้งแล้ว แต่เมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมาเป็นครั้งแรกที่ได้ไปชม

“ไดเนมบุทสุ เคียวเกง” มากับตาตนเอง ที่แรกก็กะไปเพื่อถ่ายรูปและฆ่าเวลาว่างในวันที่ไม่มีงานประจำเท่านั้น แต่เอาเข้าจริงปรากฏว่า ทั้งท่าทีของผู้แสดง บทพูดรวมไปถึงอารมณ์เสื่อผ้า หน้ากาก อุปกรณ์ที่ใช้ ทั้งดงาม ทั้งมีเนื้อหาสาระสื่อความเชื่อเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย สวรรค์ นรก และคำสอนของพุทธศาสนา มหายานได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย ครั้งนี้จึงนั่งค้นหาข้อมูลเพื่อที่จะถ่ายทอดให้ผู้อ่านพอได้เห็นภาพกันบ้าง

ที่มาของ “ไดเนมบุทสุ เคียวเกง” เริ่มจากพระสงฆ์ ในอดีตนอกจากโชกุน ไฉเมียวและบรรดานักรบชั้นสูงแล้ว พระสงฆ์ก็เป็นชนชั้นที่มีอำนาจ และบารมีใกล้เคียงหนึ่งในพระสงฆ์ดังกล่าวนั่นคือ พระ “เอนกักกุ” ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนา มหายานิกาย “ไดเนมบุทสุ” หรือบ่อยครั้งเรียกกันว่า “นิกายยูชูเนมบุทสุ” เน้นความสำคัญของ “ความร่วมมือ”

(ยูชู) ของคนแต่ละคนที่มีหน้าที่ และบทบาทแตกต่างกันในสังคม หาก “จิตใจแห่งความเป็นพุทธศาสนิกชน” (บุชชู) ที่มีมาแต่กำเนิดของแต่ละคนสามารถคลี่ปลิดดังดอกไม้เบิกบานได้ ทุกคนก็มีสิทธิ์บรรลุธรรมดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

ด้วยความเชื่อข้างต้น พุทธศาสนานิกายยูชูเนมบุทสุ ที่เริ่มจากเกียวโตนี้ จึงพร่ำสอนให้ผู้คนเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ หมั่นทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใสเพื่อไปสู่โลกนิพพาน และคู่มือที่นำมาใช้เผยแพร่คำสอนดังกล่าวคือ ละครเคียวเกงที่ทั้ง ความบันเทิง และยังสามารถถ่ายทอดคำสอนทางศาสนาได้อีกด้วย

ปัจจุบัน “ไดเนมบุทสุ เคียวเกง” ถือเป็นเคียวเกงพื้นบ้านของเกียวโตที่ได้รับการอนุรักษ์จากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน มีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ เก็บรักษาหน้ากาก อารมณ์ บทละคร เครื่องดนตรีพร้อมฝึกฝนนักแสดงทั้งรุ่นเก่า และรุ่นใหม่ หลัก ๆ แล้วแยกเป็น 3 สำนักใหญ่ ๆ ได้แก่ “สำนักวัดเสเรียวจิ” “สำนักวัดมินุเดระะ” และ “สำนักวัดเอมมาโด” ซึ่งต่างก็เกิดในสมัยคามาคูระ เหมือนกัน

เนื้อหา และวิธีแสดงจะละม้ายคล้ายกันมาก ต่างกันตรงที่ส่องสำนักแรกไม่มีบทพูดของตัวละคร คงแสดงผ่านกิริยาท่าทางเท่านั้น ในขณะที่สำนักวัดเฒ่ามาโดที่ผู้เขียนไปชมมานั้น มีบทพูดที่เข้าใจง่าย เพิ่มความเข้มข้นมากเข้าไปอีก

ผู้รู้อธิบายว่า บทละครของสำนักเฒ่ามาโดมีทั้งหมดกว่า 50 บท ปัจจุบันเล่นประจำ 27 บท แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ “คะตะมัง” (แบบมีกรอบรัดกุม) กับ “ยาวาระกะมัง” (แบบกรอบหลวมๆ) แบบแรกได้แก่เรื่อง “ทสึจิมะ” (แมงมุมดิน) “ฟุนาเบนเค” (โยชิทสึเนะกับเบงเค) ซึ่งต่างก็มีพื้นฐานมาจากตำนาน และประวัติศาสตร์ร่วมกับละครโน หนักไปในการถ่ายทอดข้อเท็จจริง มีบทพูดที่รัดกุม ขบขันไม่มากนัก ส่วนแบบหลังเช่นเรื่อง “เดนเดนมุชิ” (กิ้งกือยาริเศษ) “นิเสจิโซ” (พระภูมิเจ้าที่) “ชิตะคิริ ชุชูเมะ” (เจียนลั่นนกกะจอกทั้ง) ส่วนใหญ่จะมีบทโต้เถียงของตัวละครที่ตลกขบขัน แทรกไว้ด้วยคำสอนไม่ให้คนโลภหรือเห็นแก่ตัว

เรื่องที่ผู้เขียนได้ชมครั้งนี้ก็สนุกไม่น้อย “คะตะมัง” ที่ขาดไม่ได้ของวัดเฒ่ามาโด (วัดยมบาล) คือเรื่อง “เฒ่ามาโจ” (ที่ว่าการยมบาล) ยักษ์ตัวหนึ่งถือท่อนเหล็กพร้อมลากเอาวิญญาณของผู้ตายคนหนึ่ง ในชุดขาวมาให้ยมบาลกับ ผู้จัดบัญชีชำระความ เจ้ายักษ์กลั่นแกล้งผู้ตายสารพัดวิธี เรียกเสียงฮาได้เป็นระยะ ๆ แต่ไม่ว่าจะกลั่นแกล้งเท่าไร ผู้ตาย ที่ถือแผ่นพับศักดิ์สิทธิ์มาด้วยก็เอาชนะยักษ์ได้ทุกครั้งไป และเมื่อผู้จัดบัญชีออกมาอ่านประวัติผู้ตายต่อหน้ายมบาล ก็พบว่าผู้ตายทำความดีไว้มากมาย เมื่อยังมีชีวิตบนโลกจึงปล่อยตัวให้เป็นอิสระ และผูกเจ้ายักษ์ไว้ แต่พอยมบาล และผู้จัดบัญชี ลับตาไป เจ้ายักษ์ก็พยายามแกล้งผู้ตายอีก แต่ทำอะไรก็ไม่ชนะ ท้ายสุดเจ้ายักษ์เลยต้องยอมอ่อนข้อ เอาผู้ตายที่เหลือไปส่งที่ สรวงสวรรค์ ก่อนที่จะยึดแผ่นพับศักดิ์สิทธิ์ไว้ครอบครอง

อีกเรื่องที่เข้าใจง่าย และขบขันมากคือเรื่อง “ชิตะคิริ ชุชูเมะ” (เจียนลั่น

นกกะจอกทั้ง) ซึ่งจัดอยู่ในประเภท “ยาวาระกะมัง” เนื้อหาคือมีตาแก่คนหนึ่งรักเอ็นดูนกกะจอกมาก ก่อนออกไปทำอะไรได้ฝากให้ยายดูแลนกกะจอกแทน แต่ยายลืมหื้ออาหาร นกกะจอกกับพวกที่หิวโหยจึงพากันไปจิกข้าวสวดยที่ยายตากแห้งกินกันจนหมด ยายโมโหคิดว่าเอากรรไกรมาตัดลั่นนกกะจอก จนพวกมันกลัวพากันหนีไปเมื่อตากลับมาก็เสียใจออกเดินทางไปตามหาฝูงนก เพื่อขอโทษขอโพย นกตัณญ์เอากล่องสมบัติมาให้ตาเลือกสองใบ ตาเลือกเอาใบเล็ก และเมื่อมาถึงบ้านเปิดดูก็พบว่า เป็นสมบัติมีค่า พยายารู้เข้าก็ออกไปหา

▲ เทพมาส่งดาบให้สองนักรบที่ออกไปปราบยักษ์ในละครเรื่อง “โมมิจิการิ” (ออกชมใบไม้เปลี่ยนสี)

▲ ละครเรื่อง “อุทสึโบะซารุ” ใช้เด็กเล็กแสดงเป็นลิง ทำเต้น และอากัปกิริยาเหมือนลิงมาก จนผู้คนที่ปรบมือชม

▲ ผู้แสดงทุกคนจะสวมหน้ากาก

ฝูงนกกระจอกบ้าง คราวนี้ยายเลือกกล่องใบใหญ่กลับมาบ้าน พอเปิดดูกลายเป็นงูพิษและสัตว์เลื้อยคลานอื่น ๆ เรียกเสียงฮาลั่นเวที ทั้งสองเรื่องต่างก็มุ่งสอนให้คนทำความดี ไม่โลภยามมีชีวิตอยู่ ตายไปจะได้ใช้ชีวิตในสรวงสวรรค์

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ พบว่าวัดเอมมาโด สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1017 บน

พื้นที่ปัจจุบันที่สมัยนั้นเป็นหนึ่งในห้าสุสานใหญ่ของเกียวโต มีโจรพลุกพล่านเป็นทิวาตกกลัวของผู้คน จนกระทั่งพระสงฆ์โจคะคุผู้สร้างวัดได้ใช้ไม้เท้าทองปราบโจร จึงกลับเนือกลับตัวเป็นคนดี ทำให้ผู้คนพากันกล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของไม้เท้ายมบาลวัดเอมมาโดนี้ ต่อมาจึงมีการรวมตัวพิธีกรรมโดเนมบุทสุขึ้น ว่ากันว่านี่คือ

จุดเริ่มต้นของเคียวเกงสำนักเอมมาโดที่ผสมผสานคำสอนของพุทธศาสนาไว้

แม้ในช่วงสงคราม ทางวัดต้องระงับการแสดงละครไปนานหลายปีก็ตาม แต่ในที่สุดผู้คนก็ช่วยกันฟื้นฟู จัดชมรมอนุรักษ์ และเปิดการแสดงเป็นประจำทุกปี จากวันที่ 1-4 พฤษภาคม ปีนี้ผู้เขียนไปชมมาครั้งเดียว ตั้งใจว่าปีหน้าจะหาโอกาสไปชมอีก และจะเลือกวันที่มีละครเรื่องที่ยังไม่ได้ชมเป็นหลัก

*“โดเนมบุทสุเคียวเกง”วัดเอมมาโดชมได้ฟรีระหว่างวันที่ 1-4 พฤษภาคม ทุกปีที่ลานหน้าวัดเอมมาโด กลางเมืองเกียวโต

▲ ยายเอากะโรมาดัดลั่นนกกระจอกที่พากันจิกข้าวที่ยายตากไว้กินเกลี้ยง

